

УДК 347.73(477)

Ю.А. МИХАЛЬСЬКИЙ, канд. юрид. наук, Всеукраїнська професійна спілка правників

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА «ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ» ТА ЇХ ОБІГ В УКРАЇНІ

Ключові слова: гроші, грошовий обіг, електронні гроші, фінансове право, публічний

Сьогодні актуальним є питання обігу «електронних грошей», які набувають все більшої популярності в Україні та світі. Нині «електронні гроші» всіх відомих сьогодні систем є наперед оплаченими і, таким чином, тісно пов'язаними з грошима центральних банків. Саме передоплата традиційними грошима є передумовою для запису на технічному пристрої користувача грошової вимоги до емітента у вигляді електронних грошей. Ця грошова вимога (або зобов'язання емітента погасити пред'явнику електронні гроші традиційними грошима) і використовується для придбання товарів чи послуг у торговців. Після цього (у випадку з торговцем) або ще до цього (у випадку із споживачем) грошова вимога може пред'являтися безпосередньо емітенту або уповноваженій ним установі для погашення і виплати пред'явнику традиційних грошей» [1, с.13].

Питання грошей здавна привертають увагу вчених, серед яких Є.О. Алісов, О.М. Ашмаріна, В.П. Василець, Ф.Т. Діланян, С.С. Квашнін, О.А. Лукашов, О.О. Махасва, В.В. Посполітак, О.О. Ситник, Є.Є. Фролова та інші. Проте, дотепер розробляються й інші питання, пов'язані з грошима, грошовим обігом, грошовою та ціновою політикою, публічно-правовим регулювання відносин у сфері грошового обігу. Все більшої уваги привертають питання фінансово-правових відносин, пов'язаних з обігом електронних грошей. Тому мета статті полягає у дослідженні правової природи електронних грошей в Україні та особливостей їх обігу.

Саме поняття «електронні гроші» визначається як:

– одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовими зобов'язаннями емітента [2, 3];

– умовна назва грошових засобів, коштів, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг, для безготівкових платежів і розрахунків через СЕП (система електронних платежів) [4, с.226];

– схема безготівкових розрахунків, яка охоплює банки, підприємства роздрібною торгівлі і побутових послуг, що забезпечує громадянам можливість з віддалених терміналів надсилати до своїх банків розпорядження про оплату товарів і послуг; розрахунки здійснюються за допомогою комп'ютерної мережі, систем зв'язку із використанням засобів кодування інформації та її автоматизованої обробки без використання таких традиційних засобів платежу, як готівкові гроші і чеки [5, с.793];

– умовна назва грошових засобів, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг. Фактично, це кредитні гроші, що обертаються не за допомогою паперових носіїв, а через запровадження до сфери розрахунків комп'ютерної техніки і сучасних систем зв'язку [6, с.183];

– електронне збереження грошової вартості за допомогою технічного пристрою, який використовується для здійснення платежів на користь емітента та інших суб'єктів, не вимагає обов'язкового використання банківських рахунків для таких платежів (діє як передоплатний інструмент для пред'явника) [7, с.137];

– цифрова готівка в електронній формі, яка використовується в мережових розрахунках та являє собою електронні купюри у вигляді сукупності двоїчних кодів, існуючих в тому чи іншому носії [8, с.1110].

З наведених визначень випливає, що електронні гроші є фактичними замінниками го-

тівкової форми грошей (законними засобами платежу), які використовуються для платежів, без використання банківських рахунків, і обміну на готівкові гроші та зберігаються на спеціальних носіях і використовуються за допомогою спеціальних технічних пристроїв.

Згідно із положеннями Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/110/ЄС від 16.09.2009 р. «Про започаткування, здійснення та пруденційний нагляд за діяльністю установ, що працюють з електронними грошима», електронні гроші «означають електронно, в тому числі магнетично, накопичену грошову вартість, яка представлена вимогою до емітента, і яка після отримання коштів випускається з метою здійснення платіжних трансакцій, як зазначено в пункті 5 статті 4 Директиви 2007/64/ЄС і приймається фізичною чи юридичною особою, що не є емітентом електронних грошей».

Відповідно до п.1.4 Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого постановою Правління НБУ від 04.11.2010 р. № 481 [2], випуск електронних грошей в Україні мають право здійснювати лише банки¹. При цьому банк має право надавати своїм клієнтам, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами агентських договорів, такі фінансові послуги у сфері використання електронних грошей: розповсюдження електронних грошей; здійснення обмінних операцій з електронними грошима; надання засобів поповнення електронними грошима електронних пристроїв; приймання електронних грошей в обмін на готівкові/безготівкові кошти. Емітенти мають право здійснювати випуск електронних грошей, виражених лише в гривнях (п.2.1 Положення).

Отже, як бачимо, особливістю електронних грошей, у порівнянні з традиційними ви-

дами грошей, є «обмеженість щодо виконання ними функцій засобу платежу і засобу обігу. Як засіб платежу електронні гроші мають суттєві технічні обмеження: можливість їх приймання залежить від технічної оснащеності торговців (наявність карт-ридерів, електронних гаманців тощо). Стосовно виконання електронними грошима функції збереження вартості зазначимо, що сьогодні вона також вельми обмежена, оскільки проценти за електронними грошима не нараховуються... Електронним грошам властиве внутрішнє протиріччя – з одного боку, вони є засобом платежу, з іншого – зобов'язанням, яке підлягає виконанню у звичайних не електронних грошах. Цей парадокс можна пояснити за допомогою історичної аналогії з іншими видами грошей: у свій час банкноти також розглядалися як зобов'язання, які підлягають оплаті металевими монетами, а безготівкові гроші – як зобов'язання, які погашаються металевими або паперовими грошима» [1, с.16].

У зв'язку з вказаним вище оригінальною виглядає теза Л.О. Новосолової, яка підкреслює, що держава, наділяючи певний вид майна якістю законного платіжного засобу, своїм авторитетом і своєю владою підтверджує й забезпечує властивість майна, визнаного законним платіжним засобом незалежно від його реальної вартості, погашати будь-який грошовий борг у розмірі, визначеному як номіналу грошового знаку, як перед кредитним зобов'язанням, так і перед державою по публічним платежам [9, с.10]. Проте, слід звернути увагу на те, що НБУ має власну думку щодо подібного. Так, у листі НБУ «Про особливості здійснення операцій з електронними грошима» від 07.02.2014 р. № 25-109/5294 зазначається, що «електронні гроші випускаються і іншими, ніж Національний банк України, банками, є електронним замінником банкнот і монет та грошовим зобов'язанням емітента. Електронні гроші використовуються як засіб здійснення платежів, приймаються обмеже-

¹ Хоча нині ще обговорюється питання про можливість небанківських фінансових установ виступати емітентами електронних грошей. Цього вимагають й положення законодавства ЄС.

ним колом осіб, надаються емітентом в обмін на кошти у готівковій або безготівковій формі і відповідно до законів України не є валютними цінностями та грошовими коштами».

На офіційному сайті НБУ викладена інформація про банки, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України (табл.) [10].

Таблиця – Перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України

№ з/п	Найменування банку	Найменування електронних грошей/найменування платіжної системи, з використанням якої здійснюються операції з електронними грошима
1	ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	«Максі», MasterCard, Visa
2	ПУАТ «ФІДОБАНК»	«MoneXu», MasterCard, Visa
3	ПАТ «ОКСІ БАНК»	НСМЕП
4	ПАТ АКБ «ЛЬВІВ»	НСМЕП
5	ПОЛКОМБАНК	НСМЕП
6	АБ «ЕКСПРЕС-БАНК»	НСМЕП
7	ПАТ «КРЕДИТВЕСТ БАНК»	НСМЕП
8	АТ «КІБ»	НСМЕП
9	ПАТ «МІБ»	НСМЕП
10	ПАТ «БАНК МИХАЙЛІВСЬКИЙ»	НСМЕП, MasterCard, Visa
11	АТ «Ощадбанк»	«ГлобалМані», MasterCard, Visa
12	ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»	MasterCard
13	АБ «Південний»	Visa
14	ПАБ «АСТРА БАНК»	Visa
15	ПАТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»	MasterCard, Visa
16	ПАТ «БАНК ВОСТОК»	MasterCard, Visa
17	ПАТ «БАНК ФОРВАРД»	MasterCard, Visa
18	ПАТ «БАНК «ЮНІСОН»	MasterCard
19	ПАТ «УКРСОЦБАНК»	MasterCard, Visa

Як бачимо, на сьогодні в Україні легалізовані дві системи електронних грошей: «Максі» та «MoneXu»; платіжні системи, у свою чергу, мають більше різноманіття. При цьому НБУ у своїх листах та роз'ясненнях неодноразово наголошував на тому, що WebMoney Transfer, Інтернет.Гроші, UkrMoney, RBKMoney, Яндекс.Гроші, QIWI, E-gold не є законними системами електронних грошей в Україні.

Таким чином, можна констатувати, що згідно із законодавством, ознака законного

засобу платежу властива не лише грошам, але й іншим платіжним інструментам у формі, яких вони виступають. Важливо, щоб правила використання таких інструментів були узгоджені та визначені підзаконними нормативно-правовими актами НБУ. Це означає, що з розвитком та ускладненням суспільних відносин і відповідним удосконаленням їх правового регулювання дана ознака не може слугувати однозначним критерієм для визначення певної платіжної

одиниці як грошової. Разом із цим, гроші можуть приймати різні форми, переходячи між платіжними засобами, що, з одного боку, ускладнює розуміння форми їх вияву, а з іншого – забезпечує їх обіг у сучасному суспільстві.

При цьому, не слід недооцінювати такий важливий елемент формування вартісного еквіваленту грошей, як інфляція, за наявності якого відбувається переоцінка вартості грошей, які поступово втрачають свою купівельну спроможність. Ключову роль у цьому процесі відіграє емісія грошей. Вказуючи на подвійну природу грошей, К.С. Бельський свого часу розглядав їх як фінансово-правову категорію, звертаючи увагу на монополне право центрального банку держави на емісію грошей, які є законним платіжним засобом [11]. Та відзначав, що будь-яка з функцій грошей може бути реалізована в економічній дійсності лише за допомогою юридичних норм і, переважно, норм фінансового права [11, с.121].

Дійсно, виключно держава наділяється правом на емісію грошей, і саме завдяки їй такі грошові знаки визнаються всіма членами суспільства та приймаються як законний засіб платежу. Фінансові ресурси, як правило, створюються у формі грошей, на чому наголошували Л.К. Воронова, Н.І. Хімичева, Ю.А. Ровінський та низка інших науковців. Проте, нині спірним є питання реалізації НБУ емісійного права держави відносно власне електронних грошей.

Очевидно, що з розвитком безготівкових розрахунків обіг електронних грошей набуває все більшої популярності. Проте, з метою упередження махінацій з такими свого роду віртуальними коштами, державі необхідно створювати правові основи їх обігу. З фінансово-правового погляду, електронні гроші на сьогодні є засобами платежу і потребують публічно-правового регулювання, управління та контролю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні : науково-аналітичні матеріали. Вип. 10 / [П. М. Сенищ, В. М. Кравець, В. І. Міщенко, О. О. Махаєва, В. В. Крилова, Н. В. Гришук]. – К. : Нац. банк України ; Центр наукових досліджень, 2008. – 145 с.
2. Постанова Правління НБУ «Положення про електронні гроші в Україні» : від 04.11.2010 р., № 481 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 100. – Ст. 3571.
3. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» : від 05.04.2001 р., № 2346-III // ВВР України. – 2001. – № 29. – Ст. 137.
4. Енциклопедія банківської справи України / [редкол.: В. С. Стельмах (голова) та ін.]. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
5. Менеджмент : словарь-справочник / авт.-сост. С. Э. Саркисов. – М. : Анкил, 2005. – 808 с.
6. Завгородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Завгородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
7. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Т. 1 / за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
8. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / под общ. ред. А. Г. Грязновой. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 1168 с.
9. Новоселова Л. А. Проценты по денежным обязательствам / Л. А. Новоселова. – М. : Статут, 2003. – 192 с.
10. Матеріали з офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66296&cat_id=66292.
11. Бельский К. С. О юридической природе денег / К. С. Бельский // Теоретические вопросы административного и финансового права в условиях перестройки управления

економікою : збірник науч. трудов ВЮЗИ. – | М. : ВЮЗИ, 1989. – С. 116–124.

Михальський Ю. А. Сучасний погляд на «електронні гроші» та їх обіг в Україні / Ю. А. Михальський // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 181–185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_33.pdf

Досліджується правова природа електронних грошей в Україні та особливості їх обігу. Досліджуються нормативно-правові та доктринальні визначення поняття «електронні гроші». Аналізується вітчизняне законодавство та положення Директив ЄС з питань електронних грошей.

***

Михальский Ю.А. Современный взгляд на «электронные деньги» и их обращение в Украине

Исследуется правовая природа электронных денег в Украине и особенности их обращения. Исследуются нормативно-правовые и доктринальные определения понятия «электронные деньги». Анализируется отечественное законодательство и положения Директивы ЕС по вопросам электронных денег.

***

Mikhalskij Y.A. The Modern View of «Electronic Money» and Their Circulation in Ukraine

The article examines the legal nature of electronic money in Ukraine and specifics of their treatment. Study the legal and doctrinal definition of «electronic money». National legislation and the provisions of EU Directives on electronic money are analyzed.